



METODICKÝ LIST



ZBOROV

J. A. Holman – Jiří Slavíček • Československo 1938 • 109 min • válečné drama

Za napjaté mezinárodní situace konce 30. let se československý film opakovaně zaměřoval na válečnou a vojenskou tematiku. Již poněkoliťaté – po němém filmu *Za československý stát* z roku 1928 a o tři roky mladším zvukovém snímku *Třetí rota* – se státní reprezentace i filmový průmysl obrátily k tématu památné bitvy u Zborova. Podle námětu legionáře a spisovatele Rudolfa Medka tentokrát vznikl snímek *Zborov*, připomínající činnost legií i domácího odboje za 1. světové války.

Celovečerní film zachycuje prostřednictvím osudů několika postav nejen samotnou bitvu u ukrajinského Zborova, ale i celou řadu událostí, které jí předcházely. Snímek se věnuje dění ve Škodových závodech v Plzni, které se v době extrémního zbrojení staly líhni protirakouských odbojových sil, líčí život vojáků na frontě a vrcholí monumentální rekonstrukcí bojů. Právě náročná realizace bojových scén zdržela – vedle sporů při vzniku scénáře – uvedení filmu. Namísto plánované premiéry k 20. výročí bitvy v roce 1937 se film poprvé promítal až začátkem roku 1939 v tísňivé atmosféře druhé republiky.

KULTURNÍ A HISTORICKÉ KONTEXTY

První světová válka → doporučená ukázka 00:36:20–00:52:47

První světová válka (1914–1918) byl globální konflikt, který propukl mezi dvěma koalicemi – Dohodou (Francie, Rusko, Britské impérium, později také Itálie a USA) a tzv. ústředními mocnostmi (Německo, Rakousko-Uhersko, později Osmanská říše a Bulharsko). Češi a Slováci loajální s vlastním státem tak narukovali za habsburskou monarchii, ti neloajální se pak mnohdy na znamení odporu rozhodli postavit na stranu Dohody a připojit se k některé z cizích armád. Do nich se v průběhu války dostali i někteří váleční zajatci z řad rakousko-uherských vojáků. Postupně tak vznikly jednotky obvykle označované jako československé legie. Ty měly přínos pro výsledek války i následný vznik samostatného Československa.

Bratři Kalinovi, ovlivnění životem ve Vídni, respektive Moskvě, se ve filmu *Zborov* ocitnou v situaci příznačné pro české a slovenské vojáky za první světové války. Zatímco racionální Pavel je povolán do řad rakousko-uherské armády, vlastenecky emotivní Jan odejde po vyhlášení války bojovat do ruských služeb. Jeho postava je přitom od počátku filmu zosobněním českého nacionalismu a reprezentuje silnou proruskou orientaci navazující na ideje prvního premiéra Karla Kramáře o slovanské vzájemnosti. Právě Janovo hledisko film zdůrazňuje jako správné. Dramatický vývoj pak zaznamená vedlejší postava Miloše Rabase, jehož ve vybrané ukázce vidíme mezi ruskými zajatci. Průběh jeho polního soudu nakonec přesvědčí nejen přihlížejícího Pavla, ale také Milošova otce, dosud loajálního státního zaměstnance, aby přehodnotili svůj kladný postoj k monarchii.

Bolevecká katastrofa → doporučená ukázka 01:03:38–01:07:28

Škodovy závody představovaly historicky velmi silný fenomén v identitě města Plzně. A to i díky kdysi obrovským počtům zaměstnanců strojírenských závodů, v nichž byl v podstatě po celé 20. století zaměstnán velmi výrazný podíl obyvatel západočeské metropole. Identifikace se Škodovkou je důležitá i v případě hlavních hrdinů filmu *Zborov*, jehož některé exteriérové záběry byly pořízeny jak v centru Plzně, tak přímo v areálu továrny. Pozoruhodnou pasáž přitom ve snímku představuje moment úmrtí otce obou hlavních hrdinů, ke kterému dojde po jeho přeložení do bolevecké muniční továrny, pobočky Škodových závodů. Epizoda totiž odkazuje k tzv. bolevecké katastrofě, jež měla v době vzniku filmu zcela jistě své místo v československé kolektivní paměti, dnes ovšem může pro většinu diváků zůstat nepochopena.

K události došlo v muniční továrně Škodových závodů, která začala již před první světovou válkou fungovat v lesní lokalitě Orlík, ležící v katastru obce Bolevec, připojené posléze k Plzni. Kvůli zvyšujícím se dodávkám munice na frontu pracovalo téměř 3000 zaměstnanců bolevecké muničky, největším podniku tohoto druhu v habsburské monarchii, v horečném tempu a nevyhovujících technických i hygienických podmínkách. 25. května 1917 došlo v odpoledních hodinách v areálu muniční továrny postupně k několika silným výbuchům. Obětí neštěstí, způsobeného nevyhovujícím skladováním chemikálií i hotové munice a údajně také technickými závadami na nově vyráběném typu miny, se podle obvyklých údajů stalo 202 zaměstnanců továrny (z toho 33 bylo ve věku patnácti a šestnácti let), dalších asi 1000 zraněných bylo ošetřeno s popáleninami i amputovanými končetinami. Přesná čísla obětí nebylo však nikdy možné přesně stanovit kvůli stavu některých mrtvých těl i kvůli shořelému archivu továrny. Většina mrtvých z muniční továrny byla pohřbena do hromadného hrobu na obecním hřbitově v Bolevci. Na paměť tragédie byla u hrobu podle projektu architekta Hanuše Zápala vybudována kubizující kaple sv. Vojtěcha. Na místě zničené muniční továrny se dochoval jen jediný objekt – poněkud stranou stojící budova kantýny. Později se však na místo bolevecké katastrofy průmyslová výroba vrátila, když zde plzeňská Škoda vybudovala dodnes fungující závod zaměřený na technologie pro jaderné elektrárny. V jeho areálu se také nacházejí hned dva pomníky připomínající tragédii z doby první světové války. Bolevecká katastrofa má svou nenápadnou připomínku rovněž v hlavním městě – podle plzeňského Bolevce se totiž od roku 1968 jmenuje Bolevecká ulice v Horních Měcholupech.



Kantýna muniční továrny



Hromadný hrob s kaplí

Bitva u Zborova → doporučená ukázka 01:27:00–01:37:47

1.–2. července 1917 se v blízkosti ukrajinské obce Zborova odehrála bitva, jež byla součástí tzv. Kerenského ofenzívy a představovala první významné vystoupení československých legií na východní frontě a zároveň důležitý mezník v usilování o samostatný stát. Češi a Slováci zformovali střeleckou brigádu o síle asi 3 500 mužů a bojovali po boku ruské armády proti 12 000 nepřátelských vojáků centrálních mocností. Během osmihodinové bitvy prorazili v šíři dvanácti kilometrů přes čtyři linie rakousko-uherské armády až do hloubky asi pěti kilometrů. Průběh této ofenzívy je vyvrcholením celého snímku *Zborov*. Rekonstrukce bitvy se odehrála za pomoci pamětníků a není proto pouze dramatickou válečnou scénou, ale také technicky zdařilou historickou výpovědí.

BIBLIOGRAFIE

- Bukovský, Stanislav: *Plzeň a Bolevec za Velké války*. Plzeň: Městský obvod Plzeň 1 2017.
- Hofman, Petr: K historii jednoho filmového projektu – Příprava filmu Zborov v dokumentech. *Illuminace* 7, 1995, č. 2, s. 141–152.
- Kořalková, Květa: Film Zborov ve společenském a politickém kontextu přelomu roku 1938 a 1939. In *Filmový sborník historický 2*. Praha: Čs. filmový ústav 1991, s. 39–58.
- Lachman, Tomáš: Legionářská tematika v hraném filmu první republiky, aneb, Od Československého Ježíška ke Zborovu. In *Film a dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2005, s. 209–218.
- Šlingerová, Alena: Zborov - bitva o filmovou epopej. *Dějiny a současnost* 40, 2018, č. 9, s. 30–31.